

Το ηθικό μήνυμα για μια κοινωνία χωρίς προνόμια και αλλοτρίωση παραμένει ανέπαφο

Ανάπτυξη και εκσυγχρονισμός

Του Κ. Σημίτη*

Καθοριστικό στοιχείο για την πρόοδο είναι η ανάλυση και η διερεύνηση των στοιχείων που επηρεάζουν την κοινωνική — οικονομική — πολιτική εξέλιξη, η κριτική θεώρησή τους και η εφαρμογή της γνώσης που αντλείται μ' αυτόν τον τρόπο, ο κριτικός ορθολογισμός.

Ο κριτικός ορθολογισμός δεν συμβιβάζεται με πρότυπα που καθορίζουν εκ των προτέρων το πρακτικό. Πρότυπα δεν υπάρχουν και δεν μπορεί να υπάρξουν γιατί, σε κάθε περίοδο, ανάλογα με την εξέλιξη των παραγωγικών δυνάμεων, της διεθνούς κατάστασης και των άλλων μεταβλητών που καθορίζουν την κοινωνική και οικονομική κατάσταση μιας χώρας, οι άμεσα επιδιωκτέοι στόχοι είναι διαφορετικοί. Σε μια χώρα της Αφρικής, όπως η Αιθιοπία, με τεράστιο ποσοστό αναλφαβητών και ανύπαρκτη βιομηχανία, ούτε οι πολιτικές επιδιώξεις του σοσιαλιστικού κινήματος ούτε το σοσιαλιστικό όραμα μπορεί να είναι το ίδιο με εκείνο μιας αναπτυσσόμενης βιομηχανικής χώρας.

Ο κριτικός ορθολογισμός επιβάλλει στη σοσιαλιστική πολιτική να λαμβάνει συνεχώς υπόψη της τη μεταβολή του κοινωνικού περιβάλλοντος και να ανανεώνεται με τις εμπειρίες που προκύπτουν από αυτήν. Ιδεολογία και πολιτική προωθούν την κοινωνική αλλαγή όταν αξιοποιούν τη λογική που καθορίζει τις εξελίξεις για να επαναπροσδιορίζουν συνεχώς τακτική και στόχους. Ο δρόμος προς το σοσιαλισμό προκύπτει από συνεχή αναζήτηση, από πείραμα, από αυτοκριτική και έμπνευση. Διαφορετικά, η σοσιαλιστική πολιτική θα εξαντλείται σε εφαρμογή σχηματοποιη-

μένων λύσεων που είναι εξωπραγματικές και δεν οδηγούν σε ποιοτική αναβάθμιση της κοινωνίας.

Η σοσιαλιστική εκσυγχρονιστική λύση

Οι κοινωνικές αντιπαράθεσεις εστιάζονται γύρω από τρεις κύκλους προβλημάτων. Ο πρώτος αφορά θέματα διανομής του εγχώριου προϊόντος, είναι συνδεδεμένος με την ταξική αντιπαράθεση αλλά και τις κρατικές παρεμβάσεις για αντιμετώπιση των αδικιών από τη λειτουργία της αγοράς. Στην επικαιρότητα είναι κυρίως προβλήματα κρατικών παροχών στο πλαίσιο του κράτους πρόνοιας. Τα σχετικά προβλήματα μπορούν να αποκτήσουν ιδιαίτερη οξύτητα τόσο σε περίοδο οικονομικής αστάθειας, όσο και στην εντεινόμενη σήμερα δημοσιονομική κρίση. Ο δεύτερος σχετίζεται με αντιθέσεις για τον έλεγχο και τη νομή της εξουσίας. Οι αντιθέσεις αυτές εμφανίζονται ως διαμάχες στο πολιτικο-διοικητικό σύστημα, ως θέματα ελέγχου της εξουσίας, διαφάνειας των διαδικασιών και αποκέντρωσης. Τέλος, ο τρίτος κύκλος έχει ως επίκεντρο διαφορές σχετικά με το πολιτισμικό - κοινωνικό περιβάλλον, τη διατήρηση ή αποκατάσταση τρόπων ζωής που κινδυνεύουν, την κατοχύρωση ικανοποιητικών συνθηκών ζωής. Τα οικολογικά προβλήματα είναι παράδειγμα παρόμοιων αντιθέσεων.

Η σοσιαλιστική εκσυγχρονιστική λύση χαρακτηρίζεται από τρεις επιδιώξεις: α) τη συνεχή διεύρυνση των δυνατοτήτων για ελεύθερη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου και για απελευθερωμένες μορφές ζωής με λιγότερη αλλοτρίωση, εκμετάλλευση ή καταπίεση, β) την κατοχύρωση και επέ-

κταση ρυθμίσεων, οι οποίες προωθούν τη δημοκρατία, την αυτονομία του ατόμου, την κοινωνική δικαιοσύνη, τον έλεγχο της οικονομικής και πολιτικής εξουσίας, και αποτελούν τον πυρήνα του κοινωνικού κράτους και του κράτους δικαίου και γ) τον οικονομικό εκσυγχρονισμό στα πλαίσια των περιορισμών που επιβάλλει η εγγενής λογική του συστήματος.

Η πρώτη επιδίωξη είναι η βασική της σοσιαλιστικής πολιτικής. Εκείνο που επιδιωκόταν με την ουτοπία της αταξικής κοινωνίας είναι η δυνατότητα να έχουν όλα τα άτομα τον ίδιο βαθμό ελευθερίας μέσω ενός πλέγματος κοινωνικών ρυθμίσεων που ορίζει ότι η ελευθερία του ενός δεν αναπτύσσεται εις βάρος του άλλου. Η κατάργηση της ετεροπροσδιορισμένης εργασίας ή της κρατικής εξουσίας, προϋπόθεση της αταξικής κοινωνίας, δεν είναι ούτε σήμερα ούτε αύριο επιφύλακτη. Τόσο η εξαρτημένη εργασία όσο και η εξάρτηση από το κράτος θα αποτελούν την πραγματικότητα της κοινωνίας μας. Η ουτοπία, όσο μένει σε ένα εξωπραγματικό βάθος, είναι άχρηστη. Θα πρέπει να την κατεβάσουμε στο επίπεδο του εφικτού. Θα πρέπει να αναγνωρίσουμε τους εγγενείς περιορισμούς για να τους εξουσιάσουμε στο μέτρο του δυνατού και να δημιουργήσουμε νέους χώρους ελευθερίας. Αυτό δεν αποτελεί νομιμοποίηση του υπάρχοντος, αλλά εκλογίκευση της δράσης μας. Έτσι θα αντικατασταθούν οι μη εκπληρώσιμες αναμονές με έναν σοσιαλισμό πράξης, ο καταναγκασμός των δογματικών λύσεων θα αντικατασταθεί με έναν σοσιαλισμό ελευθερίας, οι διαψευδόμενες προσμονές με έναν σοσιαλισμό ελπίδας.

* Καθηγητής Παντείου, Μέλος του Ε.Γ. του ΠΑΣΟΚ